

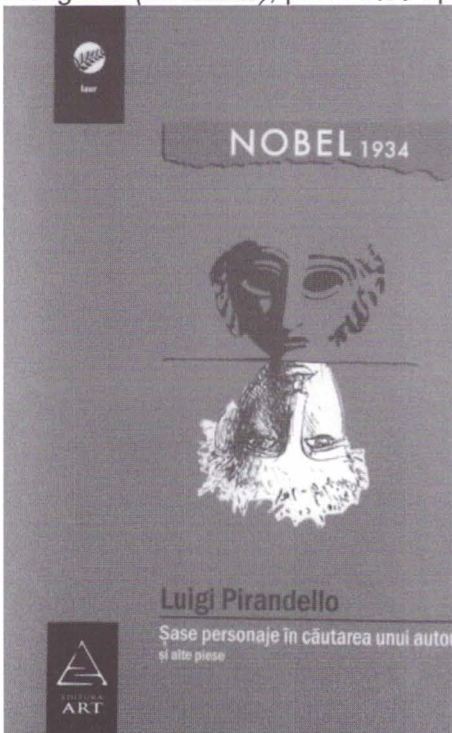
Mircea MORARIU

Pirandello, într-o nouă traducere

Se spune adesea, câteodată chiar cu o oarecare emfază, că spațiul culturii ori cel mai restrâns al literaturii sunt definite prin continuitate. Cu toate acestea, orice cultură, orice literatură care se respectă procedează la delimitări temporale, operează cu periodizări, cu tranșe de timp în interiorul cărora sunt detectabile o seamă de elemente comune. Bunăoară, literatura franceză, cea care prin natura însăși a profesiei îmi este mai familiară, se servește, cu notabila excepție a Evului Mediu, de măsura istorică a secolului. Chiar dacă, în cazul secolului al XVII-lea, acesta „fură”, din punct de vedere cultural vreo cincisprezece ani din veacul următor. Secolul e, orice s-a spune, o unitate firească, lipsită de conotații uneori nedorite. Din păcate, cultura și literatura română nu prea pot fi discutate, decât cu mari eforturi și cu efecte pe alocuri traumatizante, cu ajutorul grilei interpretative a *secolului*. Conceptele înșeși de cultură contemporană, de literatură contemporană, de dramaturgie contemporană, de teatru contemporan ș.a.m.d. lasă loc la imprecizii. Spre a evita astfel de imprecizii ori altele asemănătoare, se recurge la delimitări care pornesc de la evenimente istorice extraculturale, dar care au influențat cultura. Așa se face că, oricât de mult nu ne-ar mai fi pe plac data de 23 august 1944, căreia îi observăm mai cu seamă consecințele negative și îi negăm pe cele pozitive, tot ea continuă să delimiteze o semnificativă perioadă din cultura românească.

Luigi Pirandello, în ipostaza lui fundamentală de scriitor de literatură dramatică, i-a fost cunoscut publicului românesc și în perioada antebelică. Debutul scenic al scriitorului italian s-a petrecut la 9 decembrie 1910, odată cu reprezentarea spectacolului cu piesa *Menghina (La Morsa)*, piesă care apare însă a fi una de rangul al doilea în ansamblul creației pirandelliene. Cine are curiozitatea de a consulta volumul de *Cronici dramatice. 1910–1916*, apărut în seria de *Opere* ale lui Liviu Rebreanu, serie îngrijită de Nicolae Gheran (Editura Minerva, București, 1987), nu trebuie să fie deloc surprins că marelui dramaturg nu i se consemnează reprezentarea niciunui spectacol cu o piesă de-a sa pe vreo scenă bucureșteană. Faptul e, la urma urmei, cât se poate de firesc, căci pentru conștiința culturală europeană dramaturgul Pirandello devine o bombă de neocolit doar odată cu reprezentarea piesei sale *Șase personaje în căutarea unui autor*, la Berlin, în anul 1924, în regia celebrului Max Reinhardt.

După aceea, nu a durat deloc mult ca Luigi Pirandello să devină o prezență frecventă și pe scenele românești. Dacă cercetăm volumul *Teatrul așa cum l-am văzut*, apărut în 1986 sub semnătura lui N. Carandino, și în care sunt reunite cronici scrise de binecunoscutul critic în intervalul 1935–1945, vedem cu ușurință că scrierile italiene au figurat adesea pe afișele teatrelor bucureștene. Piesa *Ca înainte, mai bine ca înainte* figura în repertoriul Teatrului Național din București în anul 1935. Grăitor e faptul că N. Carandino

scria – „Nu e nevoie să-l recomandăm pe dramaturgul italian. Teatrul modern se resimte de influența lui; pirandellismul este astăzi intrat în moravuri, adică a descins de pe scenă în viață; supremă victorie a creatorului de material artificial”. Piesa *Șase personaje în căutarea unui autor* era montată de marele Ion Sava în anul 1938, tot la Naționalul bucureștean. Carandino caracteriza piesa drept o „comedie simfonică”, dar, în același timp, și o „dramă a creației, a luptei dintre adevăr și iluzie, dintre realitate și ficțiune – drama teatrului într-un cuvânt, conflict imanent între viață și formă”.

Cele două volume de *Însemnări teatrale* ale lui Camil Petrescu, publicate în anul 2005, sub îngrijirea Floricăi Ichim, de Fundația Culturală „Camil Petrescu” și de revista „Teatrul azi”, conțin adesea consemnări ale unor spectacole pirandelliene. Numeroase referiri la literatura dramatică a lui Luigi Pirandello face Camil Petrescu și în textele reunite, tot de Florica Ichim, în consistentul volum *Comentarii și delimitări în teatru*, apărut pentru întâia oară în 1983 la Editura Eminescu. Pirandello a fost unul dintre dramaturgii preferați ai lui Camil, care, de altminteri, l-a și influențat în două piese – *Profesor doctor Omu vindecă de dragoste* și în *lată femeia pe care o iubesc!*.

Luigi Pirandello va juca un rol important și în operațiunea de reteatralizare a teatrului din România, demarată către sfârșitul anilor '50 și continuată la începutul deceniului următor. Aceasta în pofida faptului că la Teatrul „Bulandra”, de pildă, loc din care s-au desfășurat cele mai multe dintre etapele respectivei operațiuni, primul spectacol postbelic cu o piesă a lui Pirandello se va juca doar în stagiunea 1980–1981. De altfel, primul din istoria însăși a Teatrului înființat în 1947. E vorba despre *Voluptatea onoarei*, piesă montată în regia lui Valeriu Moiescu și în scenografia lui Dan Jitianu și a Ancăi Sbârcea, cu Virgil Ogășanu, Valeria Ogășanu, Mihaela Juvara, Ion Cocieru, Mircea Diaconu, ș.a.

Anii '60 sunt marcați de numeroase spectacole izbutite cu piese ale lui Luigi Pirandello. Astfel, în stagiunea 1966–1967, la Teatrul „Nottara” se juca *Henric al IV-lea*, în regia lui Lucian Giurchescu. La Teatrul Național din Cluj, un regizor italian, pe nume Paolo Magelli, monta un spectacol numit *Astă-seară se joacă fără piesă*, un alt titlu folosit pentru celebra *Astă-seară se improvizează*. Aceeși piesă va fi înscenată în chip excepțional pe scena Teatrului de Stat din Oradea, în stagiunea 1978–1979, de regizorul Alexandru Colpacci. În aceeași stagiune, la Teatrul Mic din București, Cătălina Buzoianu va monta cu rezultate excelente *Să îmbrăcăm pe cei goi*, cu Valeria Seciu și Ștefan Iordache în rolurile principale. Și tot Cătălinei Buzoianu îi revine meritul de a fi înscenat, în stagiunea 1987–1988, la Teatrul „Bulandra”, *Uriașii munților*, piesa neterminată a dramaturgului mort în seara de 10 decembrie 1936, după ce în anul 1934 fusese distins cu Premiul Nobel pentru literatură.

Îndată după decembrie 1989, dramaturgia lui Pirandello va reapărea pe scenele teatrelor românești. Într-o selecție strict subiectivă, aș aminti spectacolele cu *Regăsire* de la Teatrul Mic, în regia Cătălinei Buzoianu, *Așa este (dacă vi se pare)* de la Teatrul Național din Craiova, un excepțional spectacol regizat de Vlad Mugur, *Nu se știe cum*, un superb spectacol al Teatrului „Nottara”, în regia lui Bocsárdi László sau *Șase personaje în căutarea unui autor* și *Henric al IV-lea*, două spectacole de o monumentalitate clasică, durate pe scena de la „Bulandra” de Liviu Ciulei. Firește, au mai fost și alte spectacole „Pirandello” pe scenele românești. Nu a fost în scopul acestor însemnări să le inventarieze pe toate. Pentru destinul lui Pirandello în România, cititorul are la dispoziție cartea regretatei profesoare Ileana Berlogea, carte care, în mod natural, ar trebui să fie reactualizată de alte cercetări asemănătoare.

Am dorit doar să dovedesc că Luigi Pirandello a fost o permanentă în repertoriile românești. Desigur, piesele sale au fost reprezentate în diverse traduceri, unele mai reușite, altele mai puțin. Dar e o realitate că și traducerea trebuie revizuită spre a se respecta spiritul timpurilor în care se joacă spectacolele prilejuite de textele traduse. De aceea nu poate decât să ne bucure că Editura ART a publicat în anul 2008, în colecția

„Lauri” și în traducerea lui Alice Georgescu volumul intitulat **Șase personaje în căutarea unui autor** și alte piese. Aceste „alte piese” sunt capodoperele *Astă-seară se improvizază*, *Henric al IV-lea* și *Să-i îmbrăcăm pe cei goi*, cărora li se adaugă comedia *Liolă*. Traducerile foarte teatrale, fără cusur, au avantajul de a fi fost făcute de un singur tălmăcitor. Unele dintre ele – cele la *Șase personaje în căutarea unui autor* și *Henric al IV-lea* au fost deja validate scenic, în spectacolele de la „Bulandra”, montate de Liviu Ciulei. Regretabil e că volumul nu antologhează și piesa *Nu se știe cum*, tradusă de aceeași Alice Georgescu, jucată în respectiva traducere la Teatrul „Nottara”. Regretabil pentru că e vorba despre o piesă, din păcate, mai puțin cunoscută, nu însă și mai puțin bună. Tălmăcitorul în cauză e critic de teatru, unul dintre puținii care în cronicile sale consemnează calitatea ori amendează lipsa de calitate a traducerilor ce se folosesc pentru diverse spectacole. Traducerile din volum se individualizează prin acuratețe și suplețe, prin inventivitatea sugestiilor lingvistice. Un exemplu: verbul *a se deschipa* ce apare în traducerea de la *Șase personaje în căutarea unui autor*. Aceste calități pot fi valorificate de un regizor și de niște actori înzestrați în realizarea unor spectacole care să arunce în aer mitul în conformitate cu care Pirandello ar fi un „autor dificil”.

Volumul apărut la Editura Art se deschide cu inventarierea *Primelor reprezentații ale operelor lui Pirandello (în ordine cronologică)* și cu postfața *Un autor dificil?* scrisă de Alice Georgescu. Grație calităților ediției, Pirandello apare ca un dramaturg cu o estetică bine definită, cu scrieri limpezi, fundamentate pe idei puternice, iar realizatorii de spectacole talentați au astfel, cum spuneam, șansa de a înlătura semnul de întrebare din postfața mai sus citată. Ori de a-i conferi o intonație mirată propoziției cu pricina.

Luigi Pirandello, *Șase personaje în căutarea unui autor și alte piese*; traducere din limba italiană și postfață de Alice Georgescu; Editura Art, București, 2008.

Provocarea dramaturgiei

Pentru cititorul de literatură română de ultimă oră, numele unor scriitori ieșeni precum Dan Lungu, Cătălin Mihuleac sau Lucian Dan Teodorovici beneficiază de notorietate. Alături de Florin Lăzărescu, ei înseamnă personalități verificate în rândul noului val de romancieri români, adulați de unii, detestați de alții, într-un democratism al expresiei dintre cele mai autentice. E discutabil dacă cei trei (patru) aparțin aceleiași generații, asta dacă prin generație înțelegem o unitate de măsură biologică ce nu depășește mai mult de zece ani. În plus, ei nu se reclamă ca aparținând unei școli estetice ori de gândire literară comună, asta dacă nu cumva simplul fapt că au fost descoperiți, publicați și promovați în chip esențial și preponderent de aceeași editură (respectiv Polirom) nu implică, până la urmă, ideea de școală. La un moment dat, cei trei (patru) au pus pariu cu ei înșiși că pot scrie și altceva decât roman (lăsăm la o parte gazetăria, pilulele și tabletele satirice, umorul etc) și au început să se exerseze în domeniul literaturii dramatice. Nu sunt autorii unui număr impresionant de piese și deocamdată nu am știre ca textele lor să fi fost înscenate de vreun teatru profesionist. Dar am certitudinea că pariul cu pricina nu a fost un simplu capriciu consumat prin scrierea unei singure piese.

Oltița Cîntec, critic de teatru și director artistic al Teatrului pentru copii și tineret „Luceafărul” din Iași, aflând despre pariul celor 3 plus 1 dramaturgi în devenire, deși ardeleancă la origini, s-a gândit nu să „stea și să cugete”, ci să-și asume, într-un anume fel, rolul de cârmaci. Pe principiul „ pofta vine mâncând”, ea a pus la punct proiectul